

de duurzame

Waddeneilanden

in 2020

ambitiemanifest 2.0

Voorwoord

energie	water	toerisme	economie
• 2 zonneparken • alle OV op de Friese eilanden elektrisch • elektrische deelauto's • proefwoningen met 0 op de meter • zonnepanelen op openbare gebouwen	• uitwerking waterfootprint • • • •	• verbeterde strandovergangen • meer variatie in accommodaties • alternatieven voor kamperen (ecogd's, tijdelijke vakantiehuisjes)	• • • •
• alle woningen energielabel B of hoger • waddenproof windmolen en/of uitbreiding zonneparken • concepten voor landschappelijk ingepaste transferia aan de wal en op de eilanden die energie opwekken • nieuwe vormen van smart grid/energieopslag • elektrische deelauto's op Ameland en Texel	• alternatief voor vervanging pijplijn naar Terschelling en Ameland en tzt Texel • winnen van grondstoffen uit afvalwater • betaalbare recycle showers • nieuwe vormen van waterberging	• meer duurzame accommodaties (zelfvoorzienend) • versterken samenwerking ondernemers voor ontwikkelen nieuw aanbod • gezamenlijke vermarkting duurzame Waddeneilanden	• duurzame oplossingen voor tegengaan dichtslibben havens • nieuwe concepten voor waterberging • nieuwe concepten voor (decentrale) sanitatie • • •

Toeristen, wetenschappers, studenten, creatieven, ondernemers, beleidsmedewerkers en bestuurders komen naar de Waddeneilanden om de wereld van morgen te ervaren en verder in te kleuren met toepassingen die laten zien dat dat duurzaam een keuze is die overal en nu gemaakt kan worden

“Als wij als eilanden niet duurzaam zijn, dan zal het toerisme wegtrekken. Dat hebben we geleerd vanuit het verleden. Op Texel zaten de grootste lelietelers. Maar als een toerist ziet dat die lelies 24 keer in de week worden gespoten en hij ziet iedere keer die kweker het land in gaan met zijn gifspuit. Dan zit je met een verschrikkelijk imagoprobleem. Als Texel niet duurzaam is dan gaan we het verliezen ten opzichte van andere gebieden die goedkoper en duurzamer zijn. De innovatiekracht moet het toerisme aanpakken. Ik zit zelf al zo’n 30 jaar in de duurzaamheid door mijn betrokkenheid bij de biologische landbouw. Daarvoor heb ik 160 producten ontwikkeld en nieuwe systemen opgezet voor biologisch boeren. Het gaat om kansen zien.”

Mark van Rijsselberghe, biologisch boer en zilte teler

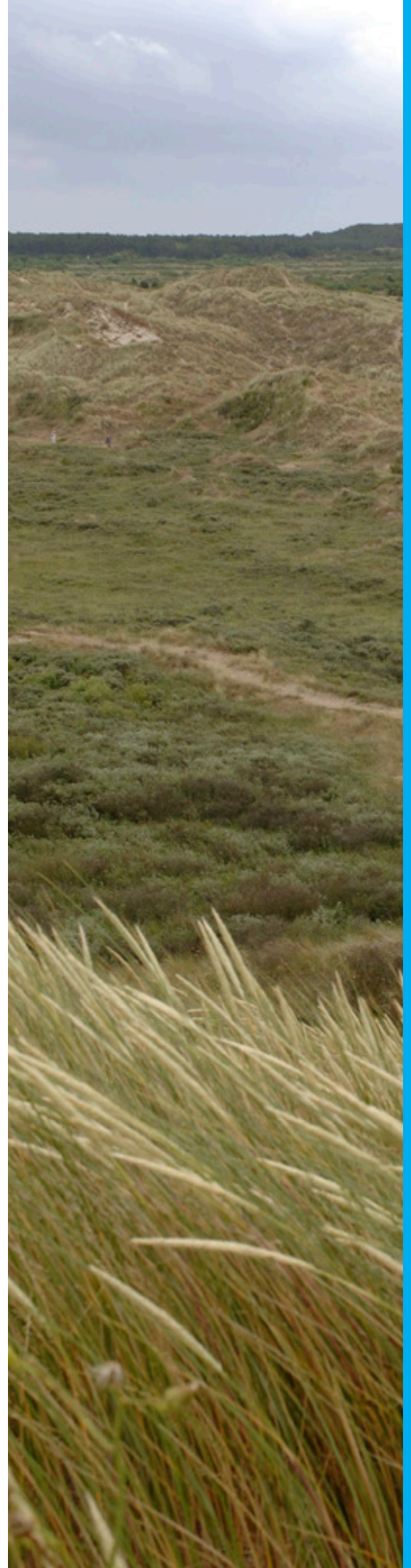
Inleiding

Volgend jaar is het tien jaar geleden dat de Waddeneilanden de ambitie uitspraken in 2020 volledig op duurzame wijze in de eigen energie- en waterbehoefte te willen voorzien. Niet als doel, maar als middel om de economie te vernieuwen en verbreden. Die ambitie staat nog steeds. Dit visiedocument is bedoeld om de transitie in een stroomversnelling te brengen, maar vooral om aan te geven hoe duurzaamheid, toerisme en economie verbonden kunnen worden om kansen te creëren en benutten.

Welke kleur, welk design en welke vorm hebben de zevenmijlslaarzen die de Waddeneilanden nu aan moeten trekken om sneller vooruit te komen en waar komen ze dan uit? Wat levert deze transitie de eilanden naast energie en water op? Hoe zetten ze de resultaten in om zich te profileren? Hoe zorgen ze ervoor dat de samenwerkingsverbanden en aanpak blijven bestaan en tot vernieuwingen blijven leiden? En op welke manieren kunnen ze werken aan een positieve return on investment?

De afgelopen jaren hebben de eilanden al veel gedaan om zelf duurzaam in hun energie- en waterbehoefte te kunnen voorzien (zie ook pagina 3). Er zijn aansprekende projecten gerealiseerd die bijdragen aan de transitie naar duurzame energie, zoals het zonnepark op Ameland en het elektrische autoplan op Terschelling. Daarnaast zijn met een aantal pilots ook goede voorbeelden tot stand gebracht voor energiebesparing, zowel in woningen als in bedrijfspanden. Veel projecten en maatregelen missen tot nu toe echter de verbinding met andere beleidsterreinen, met name met toerisme.

Een belangrijk uitgangspunt voor deze visie is de strategie Duurzaam Toerisme in de Waddenzee, als Werelderfgoedbestemming. Deze strategie geeft aan hoe het toeristische aanbod afgestemd dient te worden op de (hoge) kwaliteitseisen die de erfgoedtoerist stelt. De duurzaamheidsambitie van de Waddeneilanden sluit hier nauw op aan. De Waddeneilanden willen zich onderscheiden als meest duurzame toeristische bestemming in Europa.

De Waddeneilanden in 2020

Waar willen de Waddeneilanden in 2020 staan? Wat moet er zijn bereikt en wat moet de gezamenlijke ambitie hebben opgeleverd? In het antwoord op deze vragen wordt vaak verwezen naar het Deense Samsø. Dit eiland heeft niet alleen laten zien dat het met de huidige technische stand van zaken mogelijk is geheel zelfvoorzienend te zijn op het gebied van energie, maar ook wat de winst daarvan is.

De Energie Academie op het eiland ontvangt jaarlijks duizenden bezoekers die er hun licht komen opsteken. Bedrijven, politici en wetenschappers gebruiken de locatie voor conferenties en excursies. Daarnaast komt de nieuwe energie die op Samsø is aangeboord terug in veel nieuwbouwprojecten, die (inter)nationaal als voorbeeld dienen voor duurzaam bouwen. Minstens zo belangrijk is de voorbeeldfunctie die het eiland heeft voor de manier waarop samenwerking tussen alle belanghebbenden op het eiland tot lokale oplossingen heeft geleid waar iedereen baat bij heeft. Zo zijn de windmolens die Samsø in belangrijke mate van duurzame energie voorzien, in handen van lokale energiecoöperaties en lokale bedrijven. Of, zoals Planet Texel het omschreef, veranderingen komen meestal niet tot stand door beleidsstukken maar door sociale en economische dynamiek.

De Waddeneilanden willen het Deense voorbeeld niet kopiëren, maar het dient wel als inspiratie. Nederland loopt in Europa achter in het gebruik van duurzame energie en water is wereldwijd één van de grote vraagstukken voor de komende decennia. De Waddeneilanden laten in 2020 op hun eigen manier zien dat de transitie naar duurzaam energie- en watergebruik mogelijk is. In 2020 zijn ze de proeftuin voor iedereen die wil zien, ervaren en onderzoeken hoe de toekomst eruit kan zien.

Søren Hermansen

“Je kunt veranderen van doelgroep, zonder te verliezen”

Wie Samsø zegt, zegt Søren Hermansen. Onder zijn bezielende leiding hebben de bewoners het Deense eiland energieneutraal gemaakt.

Alleen 100 procent zelfvoorzienend worden op energiegebied, is niet de juist ambitie, benadrukt Hermansen. Het gaat om veel meer dan dat. Het gaat er ook om dat er op het eiland een sociale ontwikkeling plaatsvindt. Het is belangrijk om als lokale gemeenschap samen te werken aan dit plan. Dat geeft consensus en een gevoel van gemeenschappelijkheid. Hij heeft daarvoor in het Engels het woord ‘community’ bedacht, een samenvoeging van ‘common’ en ‘community’.

“Je moet kansen zien en pakken en vooral kijken naar de lange termijn voordelen. Veel ondernemers kijken vooral naar de korte termijn winst, maar dan kom je uiteindelijk altijd slechter uit. Als je als ondernemer eerst gaat doorrekenen of een businesscase winstgevend is, gebeurt er nooit wat nieuws, dan mis je kansen. Soms moet je gewoon dingen gaan doen. En dan blijkt vaak dat het ineens op termijn heel goed uitpakt door omstandigheden die je vooraf nooit had voorzien.”

Op Samsø zijn ze gewoon begonnen. Het toerisme op het eiland is daardoor veranderd, maar het levert nu meer geld op dan voorheen. Ook los van de duurzame ontwikkeling verandert het toerisme volgens Hermansen al naar meer huisjes, meer luxe en betere kwaliteit. Dat biedt kansen om ook een duurzamer toerisme op gang te brengen. Het massa toerisme zal afnemen, voorspelt hij, “Maar je kunt veranderen van doelgroep zonder te verliezen.” Dat heeft Samsø bewezen.

In 2015 bezocht koning Willem-Alexander het Deense eiland, dat volgens hem model kan staan voor de Waddeneilanden. In een gesprek met eilandbewoners wilde de koning met name weten hoe weerstand tegen bijvoorbeeld windmolens wordt ondervangen. Consensus is daarvoor heel belangrijk en de wetenschap dat deze maatregelen uiteindelijk geld opleveren. Ook telt dat de eilanders zelf eigenaar zijn van de windmolens.

Kansen ontstaan volgens Hermansen door het informatiesysteem te veranderen. “Je kunt experts laten vertellen hoe het moet, maar je kunt het de mensen ook zelf laten uitzoeken. Dat proces kost meer tijd, maar het levert ook meer op. Mensen hebben tijd nodig om afscheid te nemen van oude modellen, voordat ze een nieuw model kunnen accepteren. De vraag moet zijn: wat gebeurt er als we niets doen? Vervolgens kun je samen kijken wat je wel wilt doen en wat je daarvoor nodig hebt.”

2020

De eilanden maken optimaal gebruik van het feit dat ze als eiland ideale omstandigheden bieden om innovaties op kleine, afgebakende schaal in de praktijk te brengen. Ondernemers, onderwijs en overheden werken er nauw samen aan nieuwe projecten, die niet meer alleen oplossingen bieden voor lokale vragen. De motor voor innovatie die op de eilanden op gang is gekomen, trekt ook andere (internationale) overheden en bedrijven die hier hun vragen neerleggen. Dit zorgt het hele jaar voor bezoekers, onder wie veel studenten die onderzoek komen doen. Zij worden ondergebracht in de duurzame accommodaties die op de eilanden zijn gerealiseerd om toeristen en seizoensmedewerkers in het hoogseizoen het comfort te bieden dat ze tegenwoordig wensen. Compacte off the grid (vakantie)woningen, maar ook vernieuwbouwde kampeerboerderijen. Door de gastvrije ontvangst die de professionele bezoekers ervaren, worden zij belangrijke ambassadeurs voor de eilanden als toeristische bestemming. De publicaties over de innovatieve projecten waaraan ze werken zijn een inspirerende vorm van free publicity voor het imago van de Waddeneilanden als duurzame bestemming.

Als Quality Destination trekken de eilanden mede hierdoor naast de jonge gezinnen die er nog altijd graag komen, ook veel natuur- en cultuurtoeristen. Vooral in het voor- en naseizoen. De horeca-ondernemers op de eilanden hebben hier goed op ingespeeld door gezamenlijk voor deze doelgroep een passend aanbod te creëren. Geholpen door Europese subsidies, werken ze samen in de promotie van de eilanden als onderdeel van UNESCO Werelderfgoed Waddenzee. Ze slaan hiervoor ook de handen ineen met de biologische boeren, producenten van streekproducten, musea en Waddencentra en natuurorganisaties.

Organisatie

Een belangrijke vraag voor de Waddeneilanden is hoe ze de ideeën en wensen gezamenlijk gaan oppakken om het beeld dat hiervoor is geschetst werkelijkheid te laten worden. Een eerste voorwaarde is, zo leert Samsø, dat bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden op de eilanden nauw betrokken worden bij de keuzes die worden gemaakt. Er moeten community's worden gevormd. Dit kan alleen per eiland worden georganiseerd.

Elk eiland zal moeten aangeven wat de ambities zijn en wat de grenzen van wat het kan bijdragen aan het realiseren van het grotere doel. Terschelling heeft hier met TS2025 al een belangrijke aanzet voor gegeven. Cruciaal is dat in eerste instantie gedacht wordt in kansen en mogelijkheden en niet vanuit praktische bezwaren en beperkingen. Niet om lucht te fietsen, wel om duidelijk te krijgen op welke lijn partijen elkaar kunnen vinden en waar de energie zit. Waar wil iedereen samen de schouders onder zetten?

Tegelijk met het versterken van de interne verbindingen, is het van belang de relaties met externe partijen te versterken. Waar zien buitenstaanders kansen? Maar ook welke kansen kunnen de eilanden creëren door nieuwe relaties aan te gaan met kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties of door aan te sluiten bij programma's van grote organisaties als het Wereldnatuurfonds en UNESCO. Daarnaast kunnen ze samen optrekken met programma's en projecten die zich vanuit andere invalshoeken op doelgroepen richten die ze met de duurzame Waddeneilanden delen, zoals Sense of Place. Planet Texel laat zien wat die aanpak kan opleveren.

Winst kan ook nog behaald worden door op dit punt kennis en ervaringen beter uit te wisselen. Op een aantal eilanden wordt al nauw samengewerkt met kennisinstellingen en onderzoekers. Deze ontwikkelingen zijn echter nog sterk eiland gebonden. Een gezamenlijke koepel voor de kennisinitiatieven zou voor verbinding kunnen zorgen en voorkomen dat onderwerpen onderbelicht blijven of op verschillende eilanden vergelijkbare onderzoeken worden gedaan. Door een goede spreiding en verbinding van kennisontwikkeling wordt het geheel meer dan de som der delen en kan de innovatiemotor van de eilanden in een hogere versnelling worden gezet.

Een essentiële stap voor het breder benutten van de mogelijkheden van de duurzaamheidsambitie is dat op de eilanden broedplaatsen worden gerealiseerd waar studenten en wetenschappers niet alleen werken aan innovatieve oplossingen, maar waar die oplossingen ook worden omgezet in verkmarktbaar producten en aanbod. Verzamelgebouwen waar start-ups de ondersteuning krijgen die ze helpt de eerste stappen naar een succesvolle onderneming te zetten en waar innovatieve bedrijfjes van elkaar kunnen leren en elkaar kunnen inspireren. De Waddencampus op Ameland, Lab Vlieland en de Planet Texel Academy zetten hiervoor al eerste stappen. Door de krachten te bundelen, kan het bereik worden vergroot en kunnen producten letterlijk verder worden gebracht, naar de wal en de rest van de wereld.

Pepijn Godefroy

“Spannend om in een autarkische woning in de natuur te verblijven”

De ambitie van de vijf Waddeneilanden kan een grote invloed hebben op het landschap van de eilanden. Pepijn Godefroy, landschapsarchitect, heeft zich hierin verdiept binnen het project Planet Texel.

“Probeer multifunctionele oplossingen te bedenken. Zonnepanelen kunnen goed op daken van gebouwen, maar ook prima in combinatie met parkeerplaatsen. Die staan een groot deel van het jaar bijna leeg. Bovendien profiteren auto's van de schaduw, als de zon fel schijnt.” Of combineer een golfbreker als kustverdediging met zeewierteelt voor biobrandstof.

Godefroy heeft uitgezocht dat zelfs Texel zijn eigen drinkwater kan maken, door regenwater op te vangen en in duinen te zuiveren. “Het enige dat je nodig hebt is een waterbuffer, waarin je regenwater kunt bewaren, een duingebied en een bron van dertig meter diep, om het gezuiverde water op te pompen.” Op deze manier werken drinkwaterbedrijven al meer dan honderd jaar. Je kunt zelfs een nieuw duingebied creëren, waar mensen fijn kunnen wandelen.

Over windenergie is Pepijn Godefroy helder: “Deze ambitie gaat niet lukken zonder windenergie. Dat geeft niet. Windenergie kun je mooi of lelijk vinden, maar één ding is zeker: het is in ieder geval tijdelijk.” Tegen de tijd dat windmolens die nu geplaatst worden, zijn versleten, zijn andere vormen van duurzame energie zo ver ontwikkeld dat die het kunnen overnemen. Zonne-energie bijvoorbeeld, gaat nu heel hard. Maar ook ziet Godefroy een plaats voor biobrandstoffen uit organisch afval of uit zeewier.

Toeristen worden kritischer, ze willen een hogere kwaliteit voor een redelijke prijs. Die kunnen ze in Zuid-Europa krijgen. Als Waddeneiland zal je een unieke beleving moeten bieden om de toeristen te kunnen blijven boeien. “Hoe spannend is het om in een autarkische woning in de natuur te verblijven, waar je je eigen energie opwekt en je watervoorraad niet oneindig is. Waar je je eigen vuurtje stookt als je het koud hebt, waar je wakker wordt van de vogels.”

Kansen en keuzes

In een aantal projecten wordt de integraliteit al gezocht, zoals in het meerjarenplan voor het schelpenpadennetwerk waaraan de eilanden op dit moment werken. Veel andere projecten en plannen richten zich nog vrij sterk op óf water óf energie óf toerisme. Thematische programma's kunnen de gewenste integraliteit tot stand brengen. Een aanzet hiertoe hebben de eilanden al gegeven bij het opstellen van het toeristisch uitvoeringsprogramma 2016 – 2018, waarin een aantal onderwerpen is benoemd die buiten het kader van dat programma vielen, maar wel hoog op de prioriteitenlijst stonden en staan. Door verschillende projecten op het gebied van water, energie en toerisme samen te brengen in één programma, wordt samenwerking tussen verschillende disciplines gestimuleerd. Hierdoor kunnen nieuwe ideeën ontstaan en komen samenwerkingsverbanden tot stand die ook na 2020 hun meerwaarde voor de eilanden behouden. Daarnaast kunnen met thematische programma's ook meerdere en andere subsidieregelingen worden aangesproken.

“De Waddeneilanden zijn door hun locatie uitermate geschikt om koploper in de Energietransitie te worden. Ameland heeft nu het grootste zonnepark van Nederland en kan straks met onder andere hybride warmtepompen, biogas- en waterstofproductie, elektrisch vervoer en een smart grid dé blauwdruk worden van een toekomstige duurzame en CO₂-arme energievoorziening. Minister Kamp komt hopelijk in juni naar Ameland om te praten over het loslaten van de energieprijzen. Bij zulke experimenten moeten we de spelregels loslaten en kijken naar nieuwe spelregels.

Toeristen kunnen op de Waddeneilanden kennis gaan nemen van de grote veranderingen op energiegebied, zij zien een samenleving met een energievoorziening die 20 jaar verder is dan op de vaste wal.”

Hans Overdiep, manager energietransitie Gasterra.

Havens: groen visitekaartje

Alle eilanden hebben te maken met het dichtslibben van de jachthavens. Zij hebben behoefte aan projecten waarin wordt onderzocht of er met gebruikmaking van de natuurlijke dynamiek en structuren (zoals oester- en/of mosselbanken) van de Waddenzee (building with nature) of aanpassing van bestaande technische installaties een duurzame oplossing mogelijk is. Hiermee willen ze oplossingen ontwikkelen die het mogelijk maken om niet of nauwelijks nog te hoeven baggeren. Die oplossingen kunnen interessant zijn voor andere delta's in de wereld. Wanneer bij het ontwikkelen van de oplossing de mogelijkheden van wereldwijde toepassing en vermarkting al worden meegenomen, biedt dit programma economische kansen.

Ook de veerhavens bieden kansen voor zowel toerisme als verduurzaming. Behalve Vlieland, dat de haven recent heeft opgeknapt, willen alle eilanden iets met de haven doen. Op Ameland en Terschelling wordt in de planvorming al onderzocht hoe dit breed kan worden opgepakt. Het toekomstbestendig maken van de havens biedt mogelijkheden om ze in te zetten als visitekaartje voor de duurzame Waddeneilanden. Bijvoorbeeld door hier een aantal innovaties samen te laten komen. Zo wil Ameland het slib dat vrijkomt bij de werkzaamheden gebruiken om een nieuwe kwelder te realiseren.

Een aandachtspunt in de strategie duurzaam toerisme Werelderfgoed Waddenzee is dat de arriverende toeristen in de havens direct informatie krijgen over de Uitzonderlijke Universele Waarden van de Waddenzee. Dit biedt ook mogelijkheden om de duurzame ambities van de gezamenlijke eilanden voor het voetlicht te brengen. Zo zouden de Friese Waddeneilanden toeristen op aantrekkelijke wijze kunnen attenderen op de stilte, nu alle openbaar vervoer hier elektrisch is.

Mogelijke samenwerkingspartners: Overheden (Rijkswaterstaat, provincies, waterschappen, gemeenten), ondernemers, bewoners, natuurorganisaties, landschapsarchitecten.

Woningen: bewoners en gasten duurzaam onder dak

Steeds minder toeristen willen kamperen. Daarnaast voedt ook de verlenging van het seizoen de behoefte aan alternatieven voor de camping. De eilanden vormen ideale proeftuinen voor nieuwe, onderscheidende verblijfsaccommodaties waarin creativiteit, duurzaamheid en comfort samenkomen. Het kan hierbij gaan om vernieuwbouw van bestaande gebouwen, zoals kampeerboerderijen, maar bijvoorbeeld ook om compacte zelfvoorzienende (vakantie)huisjes, zoals containerwoningen en andere 'Tiny Homes'. De duurzame verblijfsvormen bieden veel mogelijkheden om te experimenteren met innovatieve voorzieningen, bijvoorbeeld op gebied van waterbesparing zoals kringloopdouches, (decentrale) sanitatie, gebruik van zeewater voor het toiletsysteem of doorspoelsystemen zonder water. Door deze nieuwe technieken toe te passen, dragen de verblijfsaccommodaties ook bij aan de bewustwording van de bezoekers. Bovendien helpen ze piekbelasting op te vangen.

De technische oplossingen kunnen worden aangevuld met creatieve prikkels (games, augmented reality) om waterbesparing te stimuleren (korter douchen, kraan niet onnodig laten lopen, etc). De verblijfsaccommodaties moeten het plezier van verduurzamen uitstralen, bijvoorbeeld met een 'Tiny Homes'-wedstrijd voor scholieren en studenten, vergelijkbaar met de jaarlijkse zonnebootrace of de WK robotvoetbal. De in de vakantiewoningen beproefde technieken kunnen worden doorgevoerd in de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad, die eveneens binnen dit programma wordt aangepakt om alle woningen op ten minste energielabel B te brengen, maar het streven is nul op de meter. Belangrijk aandachtspunt hierbij is de scholing van lokale installateurs.

Mogelijke samenwerkingspartners: overheden, woningbouwcorporaties (voor zover die niet van de gemeenten zijn), ondernemers, kennisinstellingen (van mbo tot universiteiten).

Vervoer: op weg naar duurzaamheid

De eilanden willen toe naar een systeem voor elektrisch (bagage)vervoer. Een belangrijke stap is hierin gezet met de meest recente aanbesteding van het openbaar vervoer op de Friese eilanden. Om al het elektrische vervoer duurzaam en gastvrij mogelijk te maken, moet er voldoende duurzame elektriciteit worden opgewekt en moeten er voldoende laadpunten zijn op logische locaties. Hiervoor worden zowel op de eilanden als aan de wal bij de havens - startpunt van Beleving de Waddeneilanden - duurzame transferia ontwikkeld, die op een bijzondere manier in het Waddenlandschap worden gepast en energie opleveren. Ook het elektrisch bagagevervoer dat de eilanden in samenwerking met de veerdiensten de komende jaren willen ontwikkelen, zou hiervan gebruik moeten kunnen maken. Bij dit systeem moet bagage in ieder geval vanaf de transferia op de wal tot op de plaats van bestemming op het eiland geleverd worden en vice versa.

Het elektrisch deelvervoer kan worden uitgebreid naar Texel en Ameland en op Terschelling behalve voor bewoners ook in ruimere mate beschikbaar komen voor bezoekers die hun auto aan de wal laten staan. Een vergelijkbaar e-bikesproject zou in samenspraak met de fietsverhuurders kunnen worden opgezet.

Infrastructurele projecten waarin pilots op gebied van duurzaamheid worden meegenomen, zoals het schelpenpadenplan, worden ook in dit programma ondergebracht. Deze projecten bieden ruimte voor experimenten met bijvoorbeeld energie uit asfalt, klimaatneutrale verlichting of gebruik van duurzame materialen.

Mogelijke samenwerkingspartners: ondernemers, overheden, natuurorganisaties, kennisinstituten, creatieven.

Festivals: creatieve innovatie als exportproduct

De Waddeneilanden zijn nu al belangrijke podia en proeftuinen voor duurzame festivals, zoals Oerol, Into The Great Wide Open, Springtij en Madnes. Deze festivals bieden de eilanden mogelijkheden om zich aan een breed publiek te presenteren als duurzame bestemming. Daarnaast worden er door en voor deze festivals elk jaar creatieve en innovatieve oplossingen bedacht voor vragen die ook door andere festivals kunnen worden toegepast. Een deel van deze oplossingen zal ook los van een festival kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving (bijv. op het gebied van afvalverwerking of smart grids).

De festivalorganisaties en de eilanden willen de creatieve innovatiekracht van de festivals beter benutten en hebben behoefte aan projecten die daaraan bijdragen en die producten opleveren die breder zijn te vermarkten. De interne inventarisaties op de eilanden onder bewoners en ondernemers zouden hiervoor ideeën kunnen opleveren en de verbinding tussen de festivals en de eilanders versterken.

Mogelijke samenwerkingspartners: festivalorganisatoren, ondernemers, overheden, natuurorganisaties, afvalverwerkers.

Water: schone kringlopen

Water moet een belangrijk uithangbord worden van de duurzame Waddeneilanden. Daarin kunnen de Nederlandse eilanden zich bij uitstek onderscheiden. Niet voor niets is water een van de themalijnen in het nieuwe marketingconcept voor Holland-promotie van het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC). De provincie Fryslân wil hier in haar marketing op aansluiten met een eigen 'blauwe lijn'. De Waddeneilanden kunnen hier met hun ambitie op eilandniveau nog een extra lijn aan toevoegen langs een aantal aansprekende waterprojecten.

Schiermonnikoog en Vlieland zijn al zelfvoorzienend, maar hebben nog wel 'watervragen' zoals het bestrijden van droogte. Terschelling heeft op dit moment de meest urgente watervraag, omdat hier binnenkort gekozen moet worden voor het vernieuwen van de waterleiding naar de wal of zelfvoorzienend worden. Dit laatste levert meer onzekerheid op en is op korte termijn waarschijnlijk duurder.

Juist daarom is dit ook een kans om hiervan een voorbeeldproject te maken voor de waterambitie van de eilanden en in kaart te brengen hoe verschillende projecten samen kunnen zorgen voor een duurzame invulling van de zelfvoorzienendheid die uiteindelijk geld oplevert. Zowel door oplossingen te ontwikkelen die geld opleveren, zoals hergebruik van grondstoffen uit het drinkwater en het afvalwater, als door het ontwikkelen van oplossingen die vermarktbaar zijn. Gebruik van duinen voor zuivering bijvoorbeeld, die ook direct weer een aantrekkelijk verblijfsgebied voor toeristen kunnen opleveren, met duurzame energie ontzilten of decentrale sanitatie en nieuwe manieren om regenwater op te vangen. Ameland, dat over een paar jaar voor dezelfde keuze staat als Terschelling nu, kan van deze oplossingen profiteren. Met dit programma zou Terschelling, als Waterlab, ook haar wens om het hoger onderwijs op het eiland uit te breiden deels kunnen invullen.

Naast projecten gericht op voldoende drinkwater, kunnen ook projecten die werken aan waterveiligheid onder dit programma vallen, ook om te onderzoeken of combinaties mogelijk zijn zoals in het geval van gebruik van duinen voor het filteren van water. Maar waterveiligheid zal ook in andere programma's terugkomen, zoals 'Havens'. Andersom moet ook steeds worden gekeken hoe noodzakelijke maatregelen voor de veiligheid zo uitgevoerd kunnen worden dat ze bijdragen aan de duurzame ambitie van de

Waddeneilanden. De dijkversterking bij de Texelse Prins Hendrikpolder is daar een mooi voorbeeld van. De Waddeneilanden zijn nu al belangrijke podia en proeftuinen voor duurzame festivals, zoals Oerol, Into The Great Wide Open, Springtij en Madnes. Deze festivals bieden de eilanden mogelijkheden om zich aan een breed publiek te presenteren als duurzame bestemming. Daarnaast worden er door en voor deze festivals elk jaar creatieve en innovatieve oplossingen bedacht voor vragen die ook door andere festivals kunnen worden toegepast. Een deel van deze oplossingen zal ook los van een festival kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving (bijv. op het gebied van afvalverwerking of smart grids).

De festivalorganisaties en de eilanden willen de creatieve innovatiekracht van de festivals beter benutten en hebben behoefte aan projecten die daaraan bijdragen en die producten opleveren die breder zijn te vermarkten. De interne inventarisaties op de eilanden onder bewoners en ondernemers zouden hiervoor ideeën kunnen opleveren en de verbinding tussen de festivals en de eilanders versterken.

Mogelijke samenwerkingspartners: festivalorganisatoren, ondernemers, overheden, natuurorganisaties,

“Om zelf in water te kunnen voorzien, moeten er verdergaande stappen worden gezet dan we nu doen. Hoe we omgaan met drinkwater en afvalwater moet daarvoor veranderen. Daar liggen nog wel duidelijke opgaves waar we met elkaar als ondernemers, toeristen en overheden mee aan de slag moeten. Daarbij draait het vooral om eigenaarschap van de problematiek, want water is van iedereen. Het is dus niet zo eenvoudig om daar integraal stappen in te zetten. Ik hoop dat de Waddeneilanden als ze zelfvoorzienend zijn een voorbeeldfunctie hebben voor de rest van Nederland. Dat we laten zien hoe het zou kunnen.”

Arjen Kok, omgevingsmanager Vitens

“Interessant om te onderzoeken of een eiland de eigen fosfaatkringloop kan sluiten”

Vorig jaar won hij de Marcel Mulderprijs voor excellent wateronderzoek. Toch is Jouke Dykstra, PhD onderzoeker bij Wetsus, geen ‘aquafiel’. Zijn interesse voor het onderwerp komt voort uit zijn met de paplepel meegekregen belangstelling voor het milieu, en in het bijzonder voor sluitende kringlopen waarmee de mens voorraden niet meer hoeft uit te putten.

Water biedt hem als “duurzaam technolog” volop kansen hiernaar zinvol onderzoek te doen, zoals het onderzoek naar ontzilting waarvoor hij de prijs ontving. Het is hét thema van de komende decennia, meer nog dan energie. Water is een voorwaarde voor leven. “In Nederland zijn we ons hier niet zo van bewust, omdat wij geen tekort hebben. Maar wereldwijd staat het hoog op de agenda. Nu al hebben 1,3 miljard mensen geen toegang tot schoon drinkwater. En door de klimaatverandering zal de waterschaarste snel toenemen.”

Met de Nederlandse kennis van waterbehandeling kunnen we een bijdrage leveren aan het terugdringen van dit probleem. Bijvoorbeeld met nieuwe duurzame mogelijkheden om te ontzilten. Maar er zijn meer onderwerpen die Jouke hoog op de wetenschapsagenda in zijn vakgebied zou plaatsen. Antibioticaresistentie bijvoorbeeld en, volgens hem voor de Waddeneilanden interessant, fosfaatterugwinning uit afvalwater.

“Fosfaten worden nu gewonnen uit ertsen, vooral uit China en Marokko. De voorraden zijn eindig; over 50 tot 100 jaar zijn ze op. En zonder fosfaat, als belangrijke grondstof voor kunstmest, kunnen we onmogelijk de wereld voeden. We zouden ook op dit gebied de kringlopen moeten sluiten. Fosfaten zijn nodig voor het land, maar je wilt ze niet in het water, waar ze via onze voeding wel in terechtkomen. Op een eiland zou je mooi kunnen onderzoeken of het mogelijk is alle fosfaat uit de afvalstroom in herbruikbare vorm terug te winnen om daarmee de eigen landbouw te voorzien.”

Grondstoffen uit afvalwater benutten, gaat het beste wanneer die stromen aan de basis al zijn gescheiden. Het mooiste is als daarbij naast het grijze water van de wasmachine en het zwarte water van het toilet, de urine – met fosfaten – al direct apart wordt opgevangen, aldus Jouke. “Uit een geconcentreerde stroom is het eenvoudiger winnen dan uit een grote hoeveelheid water met heel weinig fosfaat. Het verwerken is geen probleem meer.”

Het idee appelleert duidelijk aan zijn kringloopinteresse, want Jouke krijgt er direct meer ideeën bij. “Je zou kunnen proberen een sanitatieconcept volledig duurzaam in te richten, inclusief gft-afval. In wereldwijd het grootste decentrale sanitatieproject in Sneek – duurzame zuivering van het rioolwater van tweehonderd woningen – gebeurt dit al. Mensen hebben daar vacuümtoiletten en onder hun gootsteen een soort snijmachine die alle groene afval versnipperd zodat het meegaat in de rioolstroom waaruit biogas wordt gemaakt en grondstoffen teruggewonnen kunnen worden.”

Het wad als kraamkamer

Zonder gebruik van bestaande technieken lukt het de eilanden niet om in 2020 zelfvoorzienend te zijn. Vlieland werkt op dit moment aan een zonneweide waarmee het een belangrijke stap richting doel zet. Ameland heeft deze stap al gezet met de ingebruikname van het zonnepark. Texel wil drijvende zonnepanelen op een waterzuiveringsinstallatie plaatsen en gaat het draagvlak voor windenergie onderzoeken. Terschelling onderzoekt nog of het ook een zonneweide wil aanleggen of een windmolen wil plaatsen. Met deze investeringen komt 2020 echt in beeld.

Voor het breder benutten van de ambitie zijn echter ook innovatieve projecten nodig, waarmee nieuwe kennis wordt ontwikkeld en waarmee de eilanden zich kunnen profileren als proeftuinen van vernieuwing. Analooq aan het wad zelf dat een kraamkamer is voor leven, kunnen de Waddeneilanden zich presenteren als kraamkamers voor duurzaam samenleven met de natuur.

Hiervoor zou een investeringsprogramma moeten worden opgesteld, dat de eilanden de mogelijkheid biedt initiatieven te nemen en derde geldstromen te interesseren. Het voordeel van een investeringsprogramma is dat het de mindset bepaalt. Er komt een nieuwe energie los, waarmee de Waddeneilanden ook andere partijen mee kunnen krijgen in hun ambities. Een voorwaarde om een dergelijk programma tot stand te kunnen brengen is bestuurlijk commitment. Er zou een bestuurlijk boegbeeld moeten zijn dat zich hier aan verbindt.

Voor het beheer van dit investeringsprogramma kan een beperkte koepelorganisatie in het leven worden geroepen, die ook de samenhang tussen de programma's in de gaten houdt en de eilandoverstijgende opdrachten oppakt, zoals het opzetten van een gezamenlijk kenniscentrum of kennisplatform dat herkenbaar is voor bezoekers die gebruik willen maken van de kennis en ervaring die op de Waddeneilanden wordt opgedaan en ontwikkeld of het organiseren en begeleiden van congressen. Ook werkt zij nauw samen met het ondernemersloket op de eilanden dat bestaande ondernemers ondersteunt bij het verduurzamen en innoveren van hun bedrijf. Daarnaast helpt het de start-ups die kunnen voortkomen uit de innovaties helpt hun product of toepassing de stap te laten maken van de eilanden naar de wal en verder.

Duurzaamheid als merk

Bij de toekenning van de status van Werelderfgoed in 2009 heeft UNESCO Nederland, Duitsland en Denemarken de opdracht meegegeven een gezamenlijke strategie te ontwikkelen voor duurzaam toerisme. Die strategie is vorig jaar gepresenteerd. De kern van de strategie is dat de UNESCO-status veel kansen biedt, ook op gebied van toerisme. Het is een kwaliteitsmerk dat wereldwijd wordt erkend en herkend en een groeiende groep bezoekers trekt. Om de kansen te benutten, is het essentieel dat alle stakeholders samenwerken. De uitdaging ligt er volgens de strategie in 'dat bezoekers van Werelderfgoed locaties verwachten het verhaal van de Uitzonderlijke Universele Waarde te leren kennen en te begrijpen - zij verwachten één identiteit, een samenhangend verhaal en een toegankelijke uitleg van de locatie. Werelderfgoed-toeristen zijn ook kieskeurig en eisen hogere kwaliteit. Simpel gezegd verwachten zij een bestemming van wereldklasse die het predicaat Werelderfgoed waardig is'.

Vanuit de Waddenzee Werelderfgoed richt het beleid zich op duurzaam toerisme. Duurzame Waddeneilanden sluiten hierbij goed aan. Deze verbinding zorgt voor een completer beeld van het gehele waddengebied. Duurzaam toerisme zorgt voor nieuwe mogelijkheden. De duurzame toerist is minder gebonden aan het weer en de vakanties. Voor de Waddeneilanden zorgt dit voor een grotere spreiding van het toerisme waardoor ook buiten de seizoenen meer bezoek zal plaatsvinden.

Michel Aarldering, regiocoördinator Marketing Groningen

De ambitie van de Waddeneilanden biedt op haar beurt een mooie kans om hieraan invulling te geven, zowel voor de Werelderfgoed-toerist als voor de cultuur- en natuurtoerist in bredere zin. De duurzame accommodaties, de zichtbare zelfvoorzienendheid op het gebied van water en de vele duurzame energietoepassingen sluiten aan bij het verhaal dat deze toerist zoekt en verwacht. Ondernemers kunnen hier op aanhaken door ook hun aanbod af te stemmen op dit verwachtingspatroon. Bijvoorbeeld door samen te werken met de biologische boeren op de eilanden bij het samenstellen van de menukaart, door gezamenlijk arrangementen aan te bieden rond het thema duurzaamheid of speciale arrangementen voor bezoekers die in het laagseizoen voor een duurzaamheidsproject naar een van de eilanden komen. Hiervoor is het van belang dat ondernemers goed georganiseerd zijn en samen kansen in kaart brengen en omzetten in producten en aanbod. Ook in de gezamenlijke marketing, zoals op de website van de samenwerkende VVV's, moet duurzaamheid een herkenbaar (homepage) en terugkerend thema zijn.

Daarnaast kunnen de Waddeneilanden profiteren van de nieuwe bezoekers die zij dankzij hun ambitie en de publiciteit die dat oplevert kunnen verwachten. Wie tijdens een werkbezoek de Waddeneilanden als een bruisende en inspirerende omgeving ervaart, zal ze ook als vakantiebestemming eerder overwegen of aanprijzen. Doelgroepenonderzoeken laten zien dat de groep toeristen die duurzaamheid belangrijk vindt en hier mede hun bestemming op selecteert, groeit. Hieronder vallen ook de doelgroepen die wat bestedingen betreft tot het hogere segment gerekend worden. Ze zoeken kwaliteit, maar zijn ook bereid daarvoor te betalen.

Visieverklaring

Natuurbeheer en de ontwikkeling van duurzaam toerisme gaan hand in hand in de bestemming Werelderfgoed Waddenzee. Deze relatie wordt gekenmerkt door waardering, begrip, ervaring en actieve deelname van alle betrokken partners.

Mensen die welk deel van het Waddengebied dan ook bezoeken of er wonen of werken, zijn zich bewust van en waarderen de 'Uitzonderlijke Universele Waarde' en het unieke landschap. Zij zijn vastbesloten één en ander te behouden voor huidige en toekomstige generaties.

Plaatselijke ondernemingen en gemeenschappen profiteren zowel in economisch als maatschappelijk opzicht van het toeristisch kwaliteitsaanbod dat het ongeschonden karakter van de Waddenzee en de ecologische vereisten die gepaard gaan met de status van Werelderfgoed ondersteunt.

Uit 'Duurzaam Toerisme in de bestemming Werelderfgoed Waddenzee'

Nieuwe energie

Kortom, de ambitie van de Waddeneilanden kan een volgende fase ingaan door niet alleen de laatste stappen te zetten om op duurzame wijze zelfvoorzienend te zijn op het gebied van water en energie, maar door nu te kijken hoe hier ook breder van kan worden geprofiteerd. Een goede samenwerking tussen alle stakeholders is hiervoor een voorwaarde. Ook het werken met programma's waarin energie, water en toerisme samen optrekken en aan vernieuwing werken, draagt eraan bij dat de ambitie energie en water kan ontstijgen en middel wordt in plaats van doel.

Als dit middel goed wordt in gezet en goed wordt vermarkt, kunnen de Waddeneilanden zich ontwikkelen tot de proef- en speeltuinen van iedereen die zich bezig houdt met of geïnteresseerd is in duurzame ontwikkelingen en die ontwikkelingen ook verder wil brengen. De eilanden worden daarmee ook bruisende en inspirerende bestemmingen voor de groeiende groep toeristen die ook in de keuze van hun vakantie duurzaamheid laten meespelen, onder wie veel jongeren.

